

ВІДГУК

офіційного опонента Лук'янової Лариса Борисівни, доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України, директора Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України на дисертацію Сопової Дани Олегівни «Академічна чесність як складова професійної підготовки майбутніх фахівців в університетах Європейського Союзу», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 – Освіта (Освіта/Педагогіка), за спеціальністю – 011 Науки про освіту (Освітні, педагогічні науки)

Дисертаційне дослідження Д. О. Сопової присвячене вирішенню надзвичайно важливої проблеми сучасної педагогіки, яка до цього часу досліджувалася достатньо фрагментарно, а отже потребує виважених методологічних і теоретичних підходів і узагальнень.

Актуальність цього дослідження є незаперечною. По-перше, проблема наукової чесності в Україні набула широкого розголосу після прийняття Закону України «Про вищу освіту» (2014) та посилення євроінтеграційного вектору розвитку країни загалом. Для вітчизняної наукових і освітніх закладів наразі надзвичайно актуальним є впровадження міжнародних академічних стандартів та академічної доброчесності. По-друге, у сучасному освітньому середовищі велику роль відіграють фундаментальні цінності академічної доброчесності. Слід додати, що і дієвим інструментом забезпечення якості цього середовища, зокрема вищої освіти, з точки зору світових стандартів вищої школи є саме академічна доброчесність, до якої прагнуть всі учасники освітнього процесу та зацікавлені сторони – навчальні заклади, студенти, роботодавці та ін. По-третє, у добу стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, вільного, практично не обмеженого, доступу до інформаційних ресурсів, постає завдання щодо дотримання принципів академічної етики у контексті вирішення загальнодержавної проблеми верховенства права.

Аналіз тексту дисертації та змісту публікацій Д.О. Сопової дають змогу дійти висновку про наукову обґрунтованість і достовірність представлених результатів.

Рецензоване дисертаційне дослідження є міждисциплінарним. Феномен академічної чесності, його системне вивчення дослідниками різних галузей наук, зокрема істориками, філософами, психологами, культурологами, правниками, освітологами тощо, потребувало виходу на методологічний рівень дослідницького пошуку.

Дисертантка глибоко і всебічно досліджує теоретико-методологічні засади наукового пізнання феномену академічної чесності, переконливо доводить власну позицію завдяки обранню композиційного підходу і використанню широкої палітри методів наукового дослідження.

Слід додати, ретельне вивчення джерельної бази, міжнародних, державних документів, вивчення досвіду провідних європейських університетів та їх наукова інтерпретація також посилили обґрунтованість здобутих результатів, дали змогу дисертантці зробити висновок про складність досліджуваного феномену й доцільності розгляду проблеми академічної чесності та нечесності у контексті якості освіти і стандартів навчання, етики та відповідальності, історичної обумовленості й безпеки університету.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу теоретичних і емпіричних методів наукового дослідження, серед яких найбільш продуктивними були аналіз і узагальнення емпіричних даних, теоретичних положень, порівняльний аналіз, а також конкретизація, порівняння і абстрагування для діагностування досліджуваних якостей у вітчизняних та зарубіжних студентів та подальшого створення рекомендацій щодо застосування європейського досвіду в системі вищої освіти України.

Не викликають сумніву висновки та рекомендації, викладені у дисертації, оскільки вони були опрацьовані з урахуванням вимог системного, компетентнісного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного, аксіологічного підходів до вирішення проблеми розвитку академічної чесності у системі вищої освіти України з урахуванням кращих надбань зарубіжного досвіду європейських університетів.

Дослідниця обґрунтовує, що категорія «академічна чесність» за своєю сутністю є широким поняттям, яке включає академічну доброчесність, поєднує академічні свободи і академічну відповідальність, внутрішню систему пов'язаних чеснот академічної спільноти. Погоджуємося із думкою Д.О. Сопової, що академічна чесність – це складна проблема, яка передбачає етичні норми, правила поведінки людини в освітньо-науковому середовищі, механізми й інструменти, за допомогою яких вони реалізуються на практиці.

Підкреслимо, дослідження суттєво поглиблює аналіз нормативного забезпечення академічної чесності в країнах Європейського Союзу та авторське тлумачення особливостей розвитку академічної чесності як складової професійної підготовки майбутніх фахівців в європейських університетах.

Дослідницькі результати важливі для концептуального вдосконалення розвитку академічної чесності майбутніх фахівців в системі вищої освіти України, суттєву роль у цьому процесі відіграють рекомендації авторки щодо застосування європейського досвіду.

Достовірність результатів не викликає сумнівів, оскільки забезпечена комплексною дослідницькою методологією, широким використанням кількісних методів, всебічною апробацією здобутків на науково-комунікаційних заходах з міжнародною участю і практичним застосуванням.

Наукова новизна результатів дослідження не підлягають сумніву. Дослідниці вдалося вперше системно визначити й представити універсальні та конкретні особливості розвитку цього феномену в країнах Європейського Союзу та цілісно розкрити генезу розвитку академічної чесності майбутніх фахівців в університетах Європи. До найбільш вагомих результатів, які можна схарактеризувати під гаслом «вперше» ми відносимо і теоретично обґрунтовані тенденції розвитку академічної чесності майбутніх фахівців в університетах Європи (посилення позитивного впливу академічної чесності на суспільну думку академічної спільноти; системне вдосконалення технологій, програмного забезпечення виявлення академічної нечесності в освітньому процесі, зокрема в освітніх результатах; поширення принципів академічної чесності на широкий академічний загал завдяки процесам інтернаціоналізації науки; інституалізація на національному рівні академічної чесності через створення відповідних норм організації; проникнення ідей академічної чесності на всі рівні освіти упродовж життя; зростання значущості академічної чесності для особистості студента та академічної спільноти в цілому; суворе дотримання основних етичних принципів в науковому пошуку, зорієнтованість академічної чесності за межі освітнього процесу в університеті на професійне та особисте життя людини). До цього переліку слід додати і виокремлені й схарактеризовані етапи розвитку академічної чесності та аналіз спільних і відмінних рис академічної чесності в країнах Європейського союзу та України. У рецензованій дисертації представлено результати «уточнення» використовуваного термінологічного ряду, а також удосконалення сукупності теоретичних підходів до подальшого вивчення феномену академічної чесності в українському науково-педагогічному просторі з урахуванням європейського досвіду.

Основні положення дисертації Д.О. Сопової відображено у 20 публікаціях, із них 6 статей у фахових виданнях України, 1 – у міжнародному англomовному рецензованому науковому журналі, 2 статті у зарубіжних періодичних виданнях, 11 тез. Наукові

положення, висновки та рекомендації достатньо повно представлено в означених друкованих працях.

Проведена експертиза переконливо доводить, що структура дисертації Д.О. Сопової відображає послідовність виконання завдань, сформульованих для вирішення досліджуваної проблеми. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, додатків. Останні вміщують цінний матеріал для практичного використання дисертаційних результатів.

Для реалізації першого і другого завдань у першому розділі дисертації «Теоретичні засади академічної чесності як складової професійної підготовки майбутніх фахівців» висвітлено сутність, зміст і характеристику базових понять дослідження, представлено їх взаємозв'язок, а також розкрито контекстні особливості, здійснено аналіз науково-педагогічної літератури з проблем розвитку ідеї академічної чесності в університетській освіті.

На тлі розгортання аналізу феномену академічної чесності дисертантка обґрунтовує його сутність як основи професійної підготовки майбутніх фахівців в європейських університетах.

Другий розділ дисертації «Розвиток академічної чесності майбутніх фахівців в європейських університетах» став основою для представлення дослідницької думки, яку репрезентовано у вигляді тенденцій розвитку академічної чесності майбутніх фахівців в університетах Європи, що було передбачено третім завданням.

У першій частині розділу дисертантка робить акцент на нормативному забезпеченні впровадження ідеї академічної чесності в Європейському союзі, візуалізуючи текст аналізу цитатами із нормативних і програмних документів.

Окрему увагу у розділі приділено виявленню особливостей розвитку академічної чесності як складової професійної підготовки майбутніх фахівців в університетах Європи, які власне і стали певною мірою, підґрунтям для формулювання тенденцій розвитку досліджуваного явища. Дисертантка виокремлює дві категорії особливостей. Універсальні особливості, що мають наскрізний характер і формуються на рівні академічних спільнот, такими, на її думку, є самотивація; багаторівневність; зрозумілість; об'єктивність та конкретні особливості, що розробляються з врахуванням специфіки кожної країни, у ролі яких виступають культура толерантності й педагогічного оптимізму, культура спілкування, наукова мовна культура, культура

високої духовності й моралі, цінності, традиції, норми, правила проведення наукового дослідження.

Дослідниця робить висновок, що розвиток академічної чесності є процесом багатоаспектним, тривалим, а сам процес включає чотири етапи мотиваційний, організаційно-змістовий, управлінський та корегувальний.

Варто вітати практико-зорієнтованість рецензованої дисертації. Третій розділ «Імплементация досвіду розвитку академічної чесності майбутніх фахівців університетів європейського союзу у систему вищої освіти України» забезпечив представлення перспектив використання конструктивних ідей європейського досвіду у царині розвитку академічної чесності майбутніх фахівців з проекцією на Україну, що відповідає завданням 4 та 5.

Заклавши основу для порівняння шляхом аналізу спільного та відмінного у розвитку академічної чесності студентів в країнах Європейського Союзу та України (підрозділ 3.1.), дисертантка робить висновки, що у європейських університетах означеній проблемі приділяється значно більше уваги.

Загалом аналіз досвіду формування академічної чесності в університетах чотирьох країн Європи дав підстави для твердження, що основними інструментами в означеному процесі є домінування морально-етичних норм в університетському академічному середовищі; впровадження у практичну дію університетів Кодексів честі, здатних регулювати поведінку всіх учасників освітнього процесу; творчий характер семінарських та практичних занять, що загалом уможлиблює мінімізацію проявів студентами академічної нечесності; можливості застосування антиплагіатного програмового забезпечення під час перевірки студентських робіт; пропагування постулатів академічної чесності з перших курсів навчання у різних формах освітнього процесу.

Проведений порівняльний аналіз заявленої проблеми, став підставою для створення практичних рекомендацій щодо впровадження конструктивних ідей європейського досвіду розвитку академічної чесності майбутніх фахівців в систему вищої освіти України. Рівневий характер рекомендацій забезпечує цільове донесення ідей до ключових груп зацікавлених осіб.

Здобутки дисертаційного дослідження акумулюються у висновках, обґрунтованість яких не викликає сумніву з огляду на змістовність здійсненої наукової розвідки, яка має і наукове значення, і практичну користь.

Проведена апробація результатів дисертації. Причому як публікації дисертантки, так і її виступи на наукових конференціях з проблеми розвитку академічної чесності майбутніх фахівців, визначення перспектив вирішення означеної проблеми в Україні, перебувають у полі зору наукової спільноти вже достатньо тривалий час. Це вказує на те, що вивченням проблем, обраних для дисертаційного дослідження, Д.О. Сопова займається давно, його висновки і пропозиції достатньо виважені й витримали перевірку часом.

Оцінюючи загалом позитивно дисертацію Д.О. Сопової, висловлюємо окремі зауваження і побажання:

1. Є певні претензії до наукового апарату. Зокрема, одна із складових мети рецензованого дослідження сформульована як «імплементувати зарубіжний досвід», що на нашу думку, є не зовсім коректним, оскільки можна імплементувати *конструктивні ідеї* зарубіжного досвіду, необхідно визначити й обґрунтувати шляхи, які уможливають цей процес у вітчизняну практику. Третє завдання дослідження сформульовано надто широко, оскільки охоплює увесь предмет дослідження – тенденції розвитку академічної чесності як складової професійної підготовки майбутніх фахівців в університетах Європи, до яких додано ще й особливості означеного процесу.
2. У першому розділі дисертації авторка приділяє увагу аналізу базових понять дослідження. Зважаючи на порівняльно-педагогічний характер дослідження, бажано було б більше уваги приділити підходам зарубіжних вчених до трактування основних понять, зокрема щодо сутності та змісту понять «чесність», «академічна чесність», «академічна доброчесність» тощо. Роботу прикрасив би порівняльний аналіз цих понять у зарубіжній та вітчизняній теорії освіти.
3. Виходячи із формулювання предмету, мети і четвертого завдання дослідження, дисертантка надає особливого значення тенденціям розвитку академічної чесності майбутніх фахівців європейських університетів, натомість у змісті п. 2.3, присвяченому саме тенденціям, їх зміст представлено достатньо стисло, описово, без контекстного обґрунтування і конкретизації.
4. В умовах інтеграції України в європейський освітній простір, важливим для національної освітньої теорії і практики є аналіз не лише позитивів і здобутків, а й викликів, проблем, перепон, утруднень, з якими стикалися європейські країни на шляху розвитку академічної чесності майбутніх фахівців. На нашу думку, у дослідженні доцільно було би звернути увагу і на цей аспект.

5. У розділі III дисертації наголошено на доцільності обов'язкового вивчення дисципліни «Академічне письмо». Доцільно було би у додатках дисертації подати зміст розробленої робочої навчальної програми означеної дисципліни.

Загальний висновок

Висловлені зауваження і побажання не є принциповими для загальної високої оцінки дисертації. На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що дисертаційна робота відповідає чинним вимогам до дисертацій такого рівня «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №167 від 06.03.2019 р. (зі змінами) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України, № 40 від 12.01 2017 р., а її авторка Сопова Дана Олегівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 – Освіта (Освіта/Педагогіка), за спеціальністю – 011 Науки про освіту (Освітні, педагогічні науки).

Офіційний опонент

Директор Інституту педагогічної
освіти і освіти дорослих імені Івана
Зязюна НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор
член-кореспондент НАПН України

Л.Б. Лук'янова

